

Безперечно, на початку ХХ ст. саме цей інститут став тим важелем, що дозволив відмежуватися галузі трудового права від цивільного права. При цьому в процесі цього відмежовування були запозичені такі приватноправові принципи, як принцип свободи договору та рівність сторін правовідносин, що підкріплюється конституційними положеннями про свободу праці. Однак наразі не можна казати, що, підписуючи договір, працівник сам піддає себе під господарську владу роботодавця – він тільки визначає для себе права та обов'язки відповідно до роботодавця, те ж саме робить і роботодавець. Так, трудовий договір не містить в собі зобов'язань працівника перед роботодавцем. Змістом його виступають відповідні умови, які обговорюються сторонами як рівними партнерами цієї угоди.

Трудові правовідносини породжують права та обов'язки сторін, а внутрішній трудовий розпорядок надає керівнику право застосовувати заходи впливу на працівника для належного виконання ним своїх обов'язків. Казати ж про господарську владу можна було тільки в ті часи, коли не було правового регулювання трудових правовідносин. При цьому сам факт укладення першого колективного договору свідчив про занепад господарської влади.

Бібліографічні посилання

1. Таль Л.С. Трудовой договор: Цивилистическое исследование. – М., 2006.
2. Таль Л.С. Очерки промышленного права. – М., 1916.
3. Быков А.Н. Фабричное законодательство и его развитие в России. – СПб., 1909.
4. Трудовое право: Энциклопедический справочник / Гл. ред. С.А. Иванов. – М., 1979.
5. Курс российского трудового права / Науч. ред. Е.Б. Хохлов. – СПб., 2007. – Т. 3: Трудовой договор.
6. Гусов К.Н., Толкунова В.Н. Трудовое право России: Учеб. – М., 2003.
7. Кодекс законів про працю України // ВВР УРСР. – 1971. – Дод. до № 50. – Ст. 375.

Надійшла до редакції 02.12.2011

Б.В. Деревянко

кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький юридичний інститут МВС України)

УДК 346.2

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА, ЯКІ НЕ Є НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ ТА НАДАЮТЬ ПОСЛУГИ У СФЕРІ ОСВІТИ

Здійснено класифікацію суб'єктів господарського права, що не є навчальними закладами та надають послуги у сфері освіти, а також визначено окремі характеристики їх діяльності.

Ключові слова: освітні послуги, суб'єкти господарювання, суб'єкти господарського права, класифікація, господарська діяльність, сфера освіти.

Осуществляется классификация субъектов хозяйственного права, которые не являются учебными заведениями и предоставляют услуги в сфере образования, а также приводятся отдельные характеристики их деятельности.

Ключевые слова: образовательные услуги, субъекты хозяйствования, субъекты хозяйственного права, классификация, хозяйственная деятельность, сфера образования.

Classification of economic legal subjects which are not educational establishments and give services in the field of education is conducted in the article, and also separate descriptions of their activity are given.

Keywords: educational services, management subjects, economic legal subjects, classification, economic activity, sphere of education.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, незважаючи на галузеву кризу, у сфері освіти України функціонує більше 1000 вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), а крім них – у разі більша кількість навчальних закладів (далі – НЗ) нижчого рівня. Послуги у сфері освіти можуть надавати і приватні особи – репетитори, які мають статус громадян – СПД. У випадку легітимації вони усі незалежно від форми власності та організаційно-правової форми є суб'єктами господарювання. Проте крім них послуги у сфері освіти можуть надавати й інші суб'єкти господарського права.

Господарські організації, які не є НЗ, але надають послуги у сфері освіти, можуть створюватися для досягнення сотень власних цілей або цілей окремих їх учасників. Для формування цілеспрямованої державної політики стосовно цих суб'єктів необхідно визначити види цих суб'єктів та окремі елементи їх правового статусу.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Взагалі дослідженню правового статусу суб'єктів господарського права та суб'єктів господарювання свої роботи присвячували О.М. Вінник, О.П. Віхров, С.М. Грудницька, Г.Л. Знаменський, В.К. Мамутов, О.П. Подцерковний, Г.В. Пронська, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін. Дослідження з різних позицій правового статусу суб'єктів господарського права, що надають послуги у сфері освіти, проводили В.Б. Авер'янов, В.В. Астахов, Д.Н. Бахрах, В.М. Бесчастний, Т.М. Боголіб, Н.С. Волкова, О.Ф. Долженков, О.В. Дубровка, І.В. Жилінкова, С.А. Загородній, К.А. Карчевський, Т.П. Козарь, М.Н. Курко, С.В. Куров, С.І. Мандрик, Н.Н. Мельничук, В.О. Меркулова, А.А. Мірзоян, А.О. Монаєнко, П.В. Нестеренко, О.А. Овчинников, Є.А. Огаренко, О.В. Плющ, Г.О. Пономаренко, В.В. Резнікова, Г.П. Савош, Л.С. Соколова, В.М. Співак, В.Я. Тацій, А.А. Телестакова, В.П. Тимошук, М.В. Токмовцева, Є.Д. Шешенін, В.Г. Чорна, В.Д. Яремчук та інші вчені.

Проте питання правового статусу суб'єктів господарського права, що не є НЗ і надають послуги у сфері освіти, залишаються малоодо-

слідженими.

У зв'язку з викладеним **метою** статті є класифікація суб'єктів господарського права, що не є НЗ та надають послуги у сфері освіти, а також визначення окремих характеристик їх діяльності.

Для досягнення мети статті необхідно виокремити типи суб'єктів, що надають послуги у сфері освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні значна кількість суб'єктів господарського права, що надають послуги у сфері освіти та не є НЗ, пов'язана із наданням юридичної освіти або підвищенням правової грамотності населення. Так, у реалізації основних заходів Національної програми правової освіти населення [1] в Україні беруть участь Всеукраїнська добровільна громадська організація – Союз юристів України (почав діяти у 1991 р. ще до ухвалення названої програми), який проголосив себе відкритим для всіх юристів України незалежно від їх політичних поглядів, фахової спеціалізації, відомчої незалежності, а також для колишніх юридичних працівників і тих, хто здобуває юридичну спеціальність [2, с. 69-70]; Міжнародна суспільна організація «Міжнародна асоціація господарського права» (утворена у 2007 р.), метою діяльності якої є сприяння розвитку науки господарського права в Україні і за кордоном, вивченню і викладанню господарського права. За сприяння американської освітньої організації «Street Law, Inc» (США), навчально-методичного центру «Дебати» Інституту Відкритого суспільства і Міжнародного фонду «Відродження» та завдяки підтримці значної кількості державних служб і громадських організацій України, що працюють з молоддю, було засновано в Україні Програму «Практичне право». Корпорація «Street Law» вже 30 років розробляє і втілює програми практичної правової освіти підлітків та молоді. Серед навчальних матеріалів «Street Law» – підручники для молоді, посібники для вчителів, збірники тестів і контрольних завдань, що перевидаються кожні 4 роки і є найпоширенішими у США. До досвіду «Street Law» звертаються в багатьох країнах світу, такі програми втілюються у багатьох державах Східної Європи, зокрема й у РФ [3, с. 92].

Наведені приклади свідчать про наявність в Україні суспільних та громадських організацій, метою діяльності яких є підвищення правової грамотності населення (зараз не будемо розкривати правовий статус юридичних клінік, які можна вважати структурними підрозділами ВНЗ і які вимагають окремої уваги до себе в інших роботах). Проте якщо цілі та завдання двох перших наведених у прикладі організацій більшою або меншою мірою визначені, то громадські організації, засновані на основі коштів та майна іноземних організацій, громадян, суб'єктів господарювання або держав, крім офіційно задекларованої мети можуть мати й інші потаємні цілі та завдання. Версії щодо цих завдань можуть бути найрізноманітнішими: від «відмивання» грошей міжнародних організацій до шпіонажу на користь закордонних спецслужб. Найбільш реальними серед таких версій виглядає утворення таких організацій з метою «вимивання мізків» за рахунок пропозиції мо-

лодим та перспективним учасникам цих організацій назавжди покинути Україну; популяризації правової культури тих країн, за кошти яких ці організації було утворено, формування в українській молоді правосвідомості, притаманної громадянам інших країн. Одразу зробимо обмовку, що ми не стверджуємо про наявність таких потаємних цілей у названої у прикладі Програми «Практичне право». Такої інформації у нас немає. Ми стверджуємо лише те, що діяльність організацій, які працюють в Україні за рахунок грошей із-за кордону і спрямовані на підвищення правової грамотності населення, повинна вітатися, проте перевірятися відповідними державними органами.

Другою групою суб'єктів господарського права, що надають послуги у сфері освіти, не будучи НЗ, є організації, спрямовані на національне відродження, розвиток української мови та культури. Такі організації беруть початок ще з козацької доби, коли була потреба у захисті національної мови, культури і релігії від польської експансії. Діяльність таких організацій у давні часи була предметом розгляду у наших попередніх роботах. Приклади діяльності організацій сучасного типу необхідно навести.

Так, одним із перших було Наукове товариство імені Т. Шевченка (утворене ще у 1873 р. у Львові), яке тривалий час виконувало функції всеукраїнського центру, основним завданням якого, відповідно до потреб політичного етапу національного відродження, стало формування української науки. Вчені-юристи в межах Товариства утворили правничу комісію при історико-філософській секції¹ [2, с. 69-70]. Громадська організація – Товариство «Знання» України (заснована 16 січня 1948 р.), основними напрямками роботи якої є соціально-політичний, економіко-правовий, науково-просвітницький та напрям міжнародної діяльності; Всеукраїнське товариство «Просвіта» (виникло у Львові ще у 1868 р.), метою якого є відродження історичної пам'яті українського народу, формування національної свідомості шляхом організації лекцій, тематичних вечорів, семінарів, науково-практичних конференцій, свят української мови, мистецтва, культури, видання та розповсюдження науково-популярної, науково-методичної, художньої літератури, журналів, газет тощо, організації курсів української мови, історії, культури, правових знань, економічних знань, курсів іноземних мов тощо [4, с. 99-102] (приблизно з 1927 р. у Галичині розпочався масовий утиск та переслідування українських національних культурних товариств, які активно опікувалися українським шкільництвом, зокрема, «Просвіти» (фактично ліквідація її осередків, наприклад на Волині, була повною) [5, с. 7]. Утиск прав і свобод українського населення у галузі освіти в Республіці Польща викликав значний супротив українських політичних партій та різноманітних об'єднань профспілкового, економічного, культурно-освітнього, спортивного характеру на західноукраїнських землях. Ці організації, за винятком

¹ Як бачимо, поділ на групи є умовним, оскільки організації метою діяльності можуть мати як національне відродження, так і підвищення правової та іншої грамотності населення.

партій комуністичної орієнтації, виступали за українську за змістом і формою освіту, побудовану на християнських засадах, за досягнення закріплення права на рідну українську освіту. Зокрема, з цією метою Українське педагогічне товариство «Рідна школа» скликало 16 березня 1932 р. у Львові загальні збори, домагаючись українських народних шкіл на теренах, «замешканих українською людністю». Ці збори вимагали відміни закону від 31 липня 1924 р., що вводив утравкізацію² українських шкіл [5, с. 9]. Водночас сталінська політична машина від самого початку набрала обертів у плані уніфікації суспільно-політичного і культурного життя на західноукраїнських землях. Наприкінці 1939 р. припинено діяльність товариств «Просвіта» та «Рідна школа», які стояли на захисті національних традицій українського народу і займалися вихованням українських дітей, виступали проти політики полонізації українського населення. Поза законом опинилися й інші українські та польські національно-культурні, спортивні та громадсько-політичні організації, зокрема «Пласт», «Сокіл», «Луг», «Січ», «Каменярі» та інші [6, с. 58-63; 7, с. 8]. У Західній Україні припинили діяльність (визначені «як сіоністські та антирадянські») також сотні різноманітних єврейських організацій економічного, культурно-просвітницького, освітнього, політичного, релігійного характеру, десятки єврейських періодичних видань на ідіш, івриті та польській мові, які в умовах міжвоєнної Польщі активно діяли в обороні єврейського населення [7, с. 8-9]. Як бачимо з останнього прикладу, на українських землях діяли і діють організації, що надають освітні послуги та інші послуги у сфері освіти і мають за мету поширення мови та культури людей інших національностей, що мешкають в Україні (за національною ознакою це можуть бути російські, грецькі, польські, болгарські, єврейські, німецькі, угорські, румунські та інші організації).

Діяльність суб'єктів цієї групи зараз у цілому потребує схвалення та підтримки з боку держави. У сучасному глобалізованому світі дійсно існують загрози для української мови і культури, духовності і навіть здоров'я народу. Надто важливим на сьогодні є протиставлення освітніх і духовних цінностей народу, сформованих протягом століть, новітній «американсько-телевізійній стереокультурі» з різноманітними «талант-шоу», які людину без розважального таланту опускають до рівня «*unter mensch*», зі знищенням різниці у мисленні та поведінці між жінками та чоловіками тощо. Єдине, чого слід остерігатися у діяльності таких організацій, це аргументації переваг однієї нації або культури за рахунок інших. Видається, що в їх діяльності повинен діяти принцип, аналогічний принципу існування порівняльної реклами у сфері господарювання – реклама мови та культури, духовних і педагогічних цінностей повинна проводитися без прямого порівняння з іншими.

Третя група організацій, які надають послуги у сфері освіти, спрямовані на надання знань, формування якихось професійних вмінь

² Двомовність.

та навичок, особливо таких, що знаходяться за межами якоїсь однієї галузі знань чи спеціальності. Ці організації, як правило, мають одну із двох цілей: або отримання прибутку через стягування високої платні за свої послуги, або підготовку фахівців високої якості у достатній кількості на безоплатній основі або за невисоку плату.

Так, з метою реалізації завдань, передбачених Програмою підготовки та залучення молоді до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, створення умов для її професійного зростання, у Донецькому обласному центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій організовано навчання студентів-випускників ВНЗ з подальшим зарахуванням їх до кадрового резерву на посади працівників органів місцевого самоврядування. У межах навчальної програми передбачено психологічне дослідження індивідуально-психологічних особливостей студентів і визначення відповідності їх особистісних якостей вимогам професійно-кваліфікаційних характеристик державних службовців. Обстеження проводиться практичними психологами – співробітниками науково-дослідної лабораторії з проблем управління персоналом, що в організаційному аспекті створена як підрозділ названого Центру і діє на підставі Статуту Центру та Положення в межах комплексного наукового проекту «Державне управління і місцеве самоврядування», який здійснюється Національною академією управління при Президентові України. Роботу зі студентами в Центрі розпочато у 2004 році. До теперішнього часу навчання пройшли 190 осіб [8, с. 51]. В Одеській області з 10 березня 2006 р. функціонує обласна школа резерву кадрів. Перший набір слухачів – це 114 осіб з кадрового резерву на посади голів райдержадміністрацій, керівників структурних підрозділів. Слухачі школи сьогодні працюють заступниками голів райдержадміністрацій та обіймають інші керівні посади. Лекції в обласній школі резерву кадрів читають не лише викладачі ОРІДУ НАДУ, але й державні службовці вищих рангів, зокрема голова Одеської обласної державної адміністрації, його заступники. Започаткування школи саме такої «спеціалізації» викликано необхідністю вироблення нової кадрової політики, уникнення формальних підходів у роботі з кадрами [9, с. 59].

Крім цих груп суб'єктів господарського права, що надають послуги у сфері освіти, можна виділити релігійні та інші суспільні некомерційні організації, діяльність яких спрямована на надання освітніх послуг одночасно із поширенням тих чи інших релігійних знань і переконань. Утворення таких організацій в якості суб'єктів сфери освіти розпочалося ще у ранньому середньовіччі. У козацьку добу релігійні організації були основними провідниками і захисниками української культури, мови, традицій, суб'єктами, які надавали освітні та інші послуги. Їх велика роль у Західноукраїнському регіоні залишається і понині. Однак на сьогодні освітня діяльність релігійних організацій мо-

же мати зовсім не ті цілі, що задекларовані ними публічно.

В Україні діють сотні видів релігійних організацій, що надають освітні послуги. При цьому вільно діють десятки організацій, заборонених в інших країнах.

З одного боку, ще німецька окупаційна влада у 1940-х роках хотіла, щоб на захоплених у СРСР землях (у тому числі й українських) у кожному селі був власний божок і власна церква; з іншого – велика кількість релігійних організацій у сучасній Україні надає можливість громадянам реалізувати право на свободу світогляду і віросповідання, передбачені ст. 35 Конституції України [10]. Проте процес надання освітніх та інших послуг релігійними організаціями повинен бути предметом постійного моніторингу правоохоронних органів. Взагалі питання надання послуг у сфері освіти релігійними організаціями є складними і суперечливими, а тому повинні розглядатися окремо в інших роботах.

Крім названих чотирьох груп суб'єктів господарського права, що надають послуги у сфері освіти, не будучи НЗ, існують організації екстремістського спрямування, які маскуються під організації інших видів. Тому не завжди вдається швидко їх виявити та обмежити або припинити їх діяльність. Через це не слід втрачати пильність ні державним органам, ні громадянам, які отримують послуги від суспільних організацій у сфері освіти. Особливу увагу необхідно приділяти організаціям усіх типів, які фінансуються з-за кордону.

Висновок. Отже, крім НЗ значний масив послуг у сфері освіти надають суспільні та громадські організації, благодійні та інші фонди, об'єднання громадян, які можуть мати різні цілі помимо надання освітніх та інших послуг. У зв'язку з цим вони можуть бути різними за своєю природою та правовим статусом. Це можуть бути:

1) організації, пов'язані із наданням юридичної освіти або підвищенням правової грамотності населення;

2) організації українського національного спрямування, які виступають за захист української мови та культури;

3) організації, спрямовані на популяризацію мови та культури інших країн та народів в Україні;

4) організації, діяльність яких спрямована на популяризацію певних галузей знань та спеціальностей, формування якихось професійних вмінь та навичок, особливо таких, що знаходяться за межами якоїсь однієї галузі знань чи спеціальності, і підготовку фахівців з них;

5) організації релігійного характеру, релігійні та інші суспільні некомерційні організації, діяльність яких спрямована на надання освітніх послуг одночасно із поширенням тих чи інших релігійних знань і переконань;

6) організації екстремістського спрямування, які маскуються під організації інших видів, діяльність яких спрямована на підірив моральних та етичних засад, економічної, політичної та міжнародної стабільності, розкол суспільства.

Надана класифікація суб'єктів господарського права, які надають послуги у сфері освіти, не будучи НЗ, сприятиме виробленню та

пропозиції різних механізмів управління та регулювання їх діяльності, спрямованих на вплив на суб'єктів різних груп. А вироблення таких механізмів із подальшим визначенням правового статусу суб'єктів у сфері освіти, рівно як і визначення правового статусу релігійних організацій, що надають послуги у сфері освіти, вимагають окремих додаткових досліджень.

Бібліографічні посилання

1. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року № 992/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 43. – Ст. 1921.
2. *Кахнич В.* Розвиток правової науки та освіти на юридичному факультеті Львівського університету за часів Австрії та Австро-Угорщини // Вісник Львів. ун-ту. Сер. юридична. – 2010. – Вип. 50. – С. 66-71.
3. *Андрусин Б., Гуз А.* Становлення та розвиток шкільної правової освіти в Україні // Аналітика. – 2007. – № 4 (58). – С. 88-95.
4. *Потапенко Н.А.* Забезпечення правової освіти громадськими організаціями: теоретико-правовий аспект // Держава і право: Зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 45. – С. 97-102.
5. *Яремчук В.Д.* Правовий статус українських шкіл в Республіці Польща у 1919–1939 рр. // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. – 2009. – № 2. – С. 1-12.
6. *Сворак С.* Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944-1964 рр.). – К., 1998.
7. *Яремчук В.Д.* Становлення та розвиток радянської освітньої політики на західноукраїнських землях у 1939–1940 рр. // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. – 2010. – № 3. – С. 3-12.
8. *Ликов В., Мальована С.* Досвід Донецького обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації щодо психологічної оцінки професійно значущих особливостей кадрового резерву // Вісник державної служби. – 2006. – № 4. – С. 50-52.
9. *Привалова Н.* Підготовка вищих керівних кадрів для місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (на прикладі Одеської обласної школи резерву кадрів) // Вісник державної служби України. – 2006. – № 2. – С. 57-59.
10. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Надійшла до редакції 16.11.2011

Д.С. Лещенко

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.9

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, СТВОРЕНИХ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей правосуб'єктності юридичних осіб, створених органами місцевого самоврядування, зокрема характеристики правоздатності та дієздатності вказаних юридичних осіб.

Ключові слова: правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність, юридичні особи, створені органами місцевого самоврядування.